

اساتید برجسته کمانچه در گفت‌وگو با «ایران» از نقش اثرگذار استاد علی اصغر بهاری در ماندگار شدن این ساز می‌گویند

آرشه‌های عاشقانه «بهاری»

موسیقی

نداسجانی

روزنامه نگار

۲۸ سال از درگذشت استاد علی اصغر بهاری می‌گذرد: (۲۰ خرداد ماه به سال ۱۳۷۴) هنرمند بزرگی که او را احیاگر و خنیاگر ساز کمانچه می‌نامند. نامی که بریلندای تاریخ موسیقی ایران شنخته است. بزرگ هنرمندی که با آرشه‌های عاشقانه‌اش، نوای سوزناک و خاموش ساز کمانچه را به گوش دنیا رساند.

نقش مهم علی اصغر بهاری در روایت تصانیف و نغمه‌های فراموش شده موسیقی ایران زنده‌یاد، استاد علی اصغر بهاری در خانواده‌های هنردوست متولد شد. ۱۳ سالگی نزد پدرش نایب محمدتقی خان پرورش و تربیت یافت و پس از آنکه پدر، ورشکسته شد، مادرش گوهر خانم، فرزند میرزا علی خان، نوازنده ماهر کمانچه، ناگزیر به همراه خانواده به خانه پدری پناه برد و این اتفاق آغازی شد در آشنایی و علاقه‌مندی و انس علی اصغر بهاری با موسیقی و کمانچه‌نوازی پدر بزرگش و به مدت ۲ سال نواختن کمانچه را نزد او آموخت و سپس به مدت ۴ سال در مکتب سه دایی خود رضاخان، اکبرخان و حسن خان که از هنرمندان نامی ایران یک قرن گذشته بودند، به تکمیل تجربیات خود در کمانچه نوازی پرداخت تا آنکه در هجده سالگی، همراه با ارکستر ابراهیم‌خان منصوری، آوازه شهرتش به گوش موسیقیدانان رسید و او به نام نوازنده‌های خوب و آگاه به نواختن گوشه‌های ایرانی شناخته شد. علی اصغر بهاری در دورانی که پیانو به جای سنتور و ویولن به جای کمانچه رواج پیدا کرد، ساز کمانچه را کنار گذاشت و نواختن ویولن را نزد رضا محجوبی آغاز کرد تا آنکه در سال ۱۳۲۲ و در روزگاری که این ساز در حال فراموشی بود و اغلب به دیده تحقیر و مخصوص مطرب‌های دوره‌گرد نگرینسته می‌شد، سرنجام پس از سال‌ها دوری با علاقه فراوان دوباره ساز کمانچه را به دست گرفت و با همکاری مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران، شاگردان خوبی تربیت کرد که هر کدام هم‌اکنون یکی از بهترین کمانچه‌نوازه‌های کشورمان می‌باشند. استاد علی اصغر بهاری نقش مهمی در روایت تصانیف و نغمه‌های فراموش شده و مهجور موسیقی ایرانی

دارد. چنانچه بسیاری از تصانیف و نغمه‌هایی که اکنون موجود است، مدیون حافظه او است. او در دهه ۶۰، با استادان فرامرز پایور، جلیل شهناز، محمد اسماعیلی و سیدمحمد موسوی، آلبوم‌های «انتظار دل» و «خلوت‌گزیده» (با صدای محمدرضا شجریان)، «لبلی» و «مجنون»، «دل‌شیدا» و کنسرت استادان موسیقی ایران (باصدای شهرام ناظری) بود.

احیاگر ساز کمانچه

داود گنجهای، استاد علی اصغر بهاری را احیاگر ساز کمانچه می‌نامند و در خصوص تحولی که این استاد بزرگ در کمانچه ایجاد کرده است، اظهار می‌دارد: «اگر حضور و سعی و تلاش منسجم و تمرینات استاد بهاری نبود، قطعاً نسل کمانچه و کمانچه‌نوازان به پایان می‌رسید.»

استاد گنجهای از پیشکسوتان موسیقی

استاد علی اصغر بهاری نقش مهمی در روایت تصانیف و نغمه‌های فراموش شده و مهجور موسیقی ایرانی دارد. چنانچه بسیاری از تصانیف و نغمه‌هایی که اکنون موجود است، مدیون حافظه او است. او در دهه ۶۰، با استادان فرامرز پایور، جلیل شهناز، محمد اسماعیلی و سیدمحمد موسوی، آلبوم‌های «انتظار دل» و «خلوت‌گزیده» (با صدای محمدرضا شجریان)، «لبلی» و «مجنون»، «دل‌شیدا» و کنسرت استادان موسیقی ایران (باصدای شهرام ناظری) بود.

می‌کند: «ازنگاه من آقای بهاری، استاد و معلمی عارف و انسانی وارسته و کم‌نظیر بود و به لحاظ مرام و معرفت و درک و شعور و انسانیت بسیارمتفاوت. هنرمندی مبادی آداب با گفتار و کردارنیک و به باور من، او مولانای موسیقی ایران بود؛ عارف و زاهد و آرام و متین. اطرافیانش و کسانی که او را می‌شناختند بسیار دوستش می‌داشتند. درواقع باید بگویم درآن دوران، آقای بهاری تنها یادگار موسیقی گذشته ما در رشته سازهای زهی بودند.»

نسل جوان و علاقه‌مند به کمانچه‌نوازی

این نوازنده نام‌آشنای موسیقی ایران درباره اقبال و استقبال نسل امروز به ساز کمانچه می‌گوید: «اگر آن دوران ساز کمانچه مهجور بود و مخاطب و علاقه‌مندان انگشت شماری داشت، امروزه مشتاقان بسیاری به‌دنبال آموختن و نواختن این ساز هستند و نسل جوان کمانچه‌نوازان ماهر بسیاری برسرکار آمده‌اند، مانند آقای اردشیر کامکار که روش نوین کمانچه نوازی را به هنرجویان جوان آموزش می‌دهد. امروزه تکنیک نوازندگی هنرجویان سازکمانچه بسیار پیشرفت کرده و تقریباً در همه گروه‌های موسیقی این ساز نواخته می‌شود و صدای آن شنیدنی است. نسل جوانی که بسیار پرقدرت‌تر و پرتکنیک‌تر از ما این ساز را می‌نوازند.»

به گفته داوود گنجهای، «پیش از استاد علی اصغر بهاری، نوازندگان بزرگی چون باقرخان رامشگر و حسین خان اسماعیل‌زاده، علیرضا چنگی و البتة دایی‌های آقای بهاری، نوازنده این ساز بودند و استاد بهاری این موسیقی کهن را سینه به سینه به ما آموخت. حتی برای بیشتر شنیدنه شدن این ساز گروه موسیقی «بهاری» راه‌اندازی کرد و این گروه درچشم هنر شیراز به همراه دیگر هنرمندان همچون آقای پرویزمشکاتیان و البتة برخی ازاعضای مرکز حفظ و اشاعه موسیقی اجرای برنامه داشتند.»

عضو شورای عالی خانه موسیقی، درباره شیوه آموزشی که امروزه در ساز کمانچه به کار برده می‌شود و نوآوری‌هایی که دراین ساز ایجاد شده می‌گوید: «امروزه ساز کمانچه با متدهای جدید هم نواخته می‌شود. قبل تر اشاره کردم آقای اردشیر کامکار شیوه‌های نوینی درنواختن این ساز به کار برده‌اند و از تمامی قابلیت‌های این ساز به‌کار گرفته‌اند و این ایده بیانگران است که با این ساز هم می‌توان همه قطعات موسیقی ایرانی را نواخت و اجرا کرد و بعد از آقای کامکار دیگر هنرمندان هم ازاین دیدگاه، تأسی گرفتند و کارهایی روی این ساز انجام دادند. اما شیوه نوازندگی استاد بهاری برای ما یک ساز نوستالژیک است و بیانگر زمان و مکانی مشخص شیوه‌ای که تداعی‌گر نوازندگان دوران قاجار بوده و موسیقی که به گوش می‌رساند، برای امروز و دیروز نیست و یک موسیقی عمیق انسانی است. در واقع باید بگویم موسیقی‌هایی که در حال حاضر به گوش می‌رسند، اگرچه از تحرک بیشتری برخوردارند، اما مانند موسیقی‌های گذشته دربرگیرنده احساس و عاطفه نیستند و این هنرثانه که انسان را به تکامل و تعالی می‌رساند و او را از گمراهی می‌رهاند.»

داوود گنجهای دایی‌های درباره تلفیق این ساز با سازهای ایرانی و غیرایرانی می‌گوید: «امروزه کمانچه یک ساز جهانی است و علاوه براینکه در کنار سازهای ملی ایران شنخته است، با هنرمندی هنرمندان کشورمان، در خارج از ایران هم صدای این ساز به گوش دنیا رسیده است.»

استاد ی تاثیرگذار در حفظ و اشاعه هنر کمانچه‌نوازی

محمد مقدسی از نوازندگان و اساتید متبحر ساز کمانچه هم، درخصوص استاد خود، علی اصغر بهاری می‌گوید: «نزدیک به ۲۵ سال در محضر استاد بهاری شاگردی کردم. هم در دانشگاه و هم در خارج از ساعت‌های درس به منزل ایشان می‌رفتم و تلمذ هنر می‌کردم و از اخلاق و رفتار ایشان بهره می‌بردم. استاد بهاری یکی از شاخص‌ترین و تأثیرگذارترین نوازندگان موسیقی ایران در حفظ و اشاعه هنر

کمانچه‌نوازی بودند.» استاد مقدسی تحصیلات متوسطه خود را نزد اساتیدی چون علی تجویدی و فرهاد فخرالدینی آغاز کرد و بعدتر در کلاس استاد ابوالحسن صبا به یادگیری ویولن پرداخت و پس از اتمام دبیرستان به دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران رفت و نزد اساتیدی چون داریوش صفوت، نورعلی خان برومند و علی اصغر بهاری به یادگیری علمی موسیقی و همچنین کمانچه پرداخت. او متولد ۱۰ مهر به سال ۱۳۱۸ است و طی سال‌ها فعالیت هنری‌اش در همراهی با اعضای مرکز حفظ و اشاعه موسیقی سنتی ایران، در کنسرت‌های بسیاری در داخل و خارج از کشور شرکت داشته است. او در ادامه صحبت‌هایش می‌گوید: «آقای بهاری بهترین کمانچه‌نواز دوران خود بود و تمامی تعلیمات کمانچه‌نوازان گذشته را در سینه‌اش ضبط و حفظ کرد. نوازندگی این استاد بزرگ نه بر قانون و ضوابط ردیف میرزا عبدالله بود و نه ردیف آقا حسینقلی، اما وقتی ساز بر دست می‌گرفت و افشاری می‌نواخت، تمامی نکات نوازندگی را به درستی اجرا می‌کرد و هیچ ایرادی بر او وارد نبود. ولی همان‌طور که اشاره کردم، شیوه نواختش هم، شباهتی به سنت نوازندگی ردیف‌های آقا حسینقلی یا میرزا عبدالله نداشت. سبک نوازندگی ایشان، مکمل تمامی سبک‌های نوازندگان قدیم بود. بدین معنا که در برخی مواقع از نواز ساز کمانچه‌اش، صدای کمانچه نوازی باقرخان رامشگر هم به گوش می‌رسید و ایشان کامل‌ترین نوع موسیقی در کمانچه‌نوازی را به نسل جدید ارائه داد.»

مقدسی بیان داشت: «کمانچه، ساز مهجوری بود و به مدت ۳۰ سال کنار گذاشته شد، آن هم به دلیل عدم تمایل و علاقه‌مندی نسل جدید به ادامه فرهنگ و سنت قدیم. در واقع از زمانی که ساز ویولن از اروپا به ایران آمد (دوران ناصرالدین شاه قاجار) نسل جدید، نوجو و نطلب شدند و تلاش کردند این ساز تازه وارد را بیاموزند و بنوازند و بر همین اساس معلمان کمانچه، معلمان تعلیم ویولن شدند و ساز کمانچه را به سبک ساز ویولن نواختند و آموختند و این اتفاق موجب شد به مدت ۳۰ سال ساز کمانچه کنار گذاشته شود و آرام آرام به فراموشی رفت تا آنکه با همت و تلاش شادروان، روح‌الله خالقی و شخص خود آقای علی اصغر بهاری، ساز کمانچه بار دیگر احیا شد. البته در این زمینه، نباید زحمات استاد داریوش صفوت از بنیانگذاران مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران را فراموش کنیم.»

تأکید بر شیوه درست نواختن این ساز

او در ادامه درباره گرایش و علاقه‌مندی استاد بهاری به کمانچه می‌گوید: «استاد علی اصغر بهاری، معلم دانشگاه و هنرستان بود و در دورانی که ساز کمانچه منسوخ شد، در هنرستان ساز ویولن تدریس می‌کرد. در فقهسه اتاقش کمانچه‌ای با سه سبک قرار داشت. یک روز پیش از آنکه شاگردان در کلاس درس حاضر شوند، در اتاقش شروع به نواختن این ساز کرد. دقایقی که در حال نوازندگی بود، ناخودآگاه متوجه شد، کسی پشت سر او ایستاده و صدایش می‌کند. برمی‌گردد و می‌بیند استاد روح‌الله خالقی در کلاس است و با چشمانی اشکبار، به آقای بهاری می‌گوید استاد، از این به بعد ویولن را کنار بگذارید و کمانچه تدریس کنید و از آن زمان به بعد به تدریس این ساز پرداخت. کمانچه رایج شد و فعالیت‌های استاد بهاری گسترده‌گشت و به تلویزیون و به مرکز حفظ و اشاعه موسیقی آمد و کنسرت‌های متعددی در ایران و داخل ایران برگزار کرد و آرام آرام نسل جدید و نوجو، علاقه‌مند به فراگیری این ساز شدند. ناگفته‌نماند آقای بهاری، کمانچه‌نوازی را به سبک کمانچه، می‌نواخت و نواختن ویولن را به سبک ویولن، اما برخی دوستان که آشنا به نواختن کمانچه نیستند نوازنده ویولن هستند، این ساز را به شیوه ویولن می‌نوازند. بر این اساس کسانی که مکتب کمانچه‌نوازی را آموخته‌اند باید این ساز را به شیوه کمانچه‌نوازان

استادی وارسته، فروتن و کمانچه‌نوازی بی نظیر و با تقوا

استاد مقدسی آشنایی‌اش با استاد خود علی اصغر بهاری را این‌گونه بیان می‌کند: «اولین شاگرد ایشان من و آقای گنجهای بودیم. آقای بهاری ساز ویولن را روی پیش می‌گذاشت و ما با ساز کمانچه شروع به نواختن می‌کردیم. قطعاتی که شامل تصانیف و رنگ‌های قدیمی بود. به‌طورکلی چه در گذشته و چه بعدها، کلاس‌های درس آقای بهاری که در خدمتشان بودیم، سرشار از معرفت و شناخت بود و محفل بسیار صمیمی و پر نشاط و سرشار از عشق و محبت. شیوه آموزشی ایشان به صورت سینه به سینه بود و با صبر و بردباری بسیار، تمرینات و اجراهای ما را گوش می‌داد و با لبخند و مهریانی اشکالات ما را برطرف می‌کرد و اگر تصنیفی اجرا می‌کردیم که خودشان به ما آموخته بودند، با ما می‌خواندند و در خاتمه کلاس، درآمد کوتاهی همراه با تصنیف و رنگ برای ما اجرا می‌کرد و درباره رنگ‌ها و تصانیف توضیح می‌داد. وقتی از ایشان سوال می‌کردیم کدام یک از این سبک‌ها زیباتر است! اجرای آقای دومی یا شما؟ پاسخ می‌داد همه این قطعات خوب و زیبا و شنیدنی است. آقای بهاری هیچ‌گاه کسی را در هنر نفی نکرد و همیشه دیدگاه و صحبت‌هایشان تعریف و تمجید بود. استادی وارسته، فروتن و کمانچه‌نوازی بی نظیر و با تقوا. هر چه آموخته بود، بی کم و کسری به علاقه‌مندان و شاگردانشان آموزش داد و شاگردی ایشان افتخار بزرگی برای ما بود.»

نقش مهم تلویزیون در معرفی کمانچه و علی اصغر بهاری

استاد مقدسی درباره استقبال از ساز کمانچه در بیش از چهار دهه گذشته می‌گوید: «جای بسی خوشحالی و خرسندی است که طی این سال‌ها، ساز کمانچه بسیار مورد استقبال جوانان قرار گرفته و در آموزشگاه‌های موسیقی با اقبال خوبی مواجه شده است. در آن سال‌ها که به همراه آقای داوود گنجهای آموزش این ساز را آغاز کردیم، بسیار مورد توجه قرار گرفت. وقتی برای خرید این ساز به فروشگاه‌های فروش کمانچه می‌رفتیم، برای فروشندگان تعجب برانگیز بود که بعد از گذشت سال‌ها فراموشی این ساز چه اتفاقی موجب شده این تعداد کمانچه خریداری شود؟ و بعد از آن، آرام آرام این ساز گسترش پیدا کرد و البته در این زمینه تلاش‌های بسیاری هم انجام شد. زحماتی که به همت مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران در برگزاری کنسرت‌های مختلف شکل گرفت؛ از جشن هنر شیراز، باغ فردوس و... تا کنسرت‌هایی که در خارج از ایران رسانه شد. البته ناگفته‌نماند آن دوران رسانه ملی هم نقش مهمی در معرفی این ساز داشت، بخصوص تلویزیون. در آن زمان تک‌نوازی‌های استاد بهاری از رسانه ملی پخش می‌شد و مردم ساز ایرانی را می‌دیدند و آشنا می‌شدند و صدای آن را می‌شنیدند و به جرأت می‌گویم، یکی از دلایل رشد و ترقی ساز کمانچه، سیمای آقای بهاری بود. وقتی استاد، ساز را به دست می‌گرفت و می‌نواخت، آنقدر پرچندبه و با شور و حال بود که نمی‌توانستم چشم از تلویزیون بردارم و این موضوع خود دلیلی بر تشویق و انگیزه و گرایش بیشتر جوانان... و به این ساز بود.»

این استاد پیشکسوت درباره شیوه امروز نوازندگی ساز کمانچه می‌گوید: «موسیقی ایرانی، یک موسیقی احساسی است و تا ارکستر شنیده نمی‌شود، یک کانس زیبایی از آن ساز شنیده نمی‌شود. بدین معنا که هنرمند، احساس خود را به ساز منتقل کرده و با نواختن ساز، احساس هنرمند به شنونده منتقل می‌شود و بر این نظرم کارهایی که به صورت ارکستراسیون بوده و صدای ساز کمانچه در کانس ارکستر شنیده می‌شود، یک حالت نمایشی است و آن‌طور که باید و شاید آن احساس در هنرمند شکل نمی‌گیرد و به مخاطب منتقل نمی‌شود چرا که نوای زیبایی این ساز در تک‌نوازی و بداهه‌نوازی شنیدنی است. البته در آن دوران که ساز کمانچه را در ارکسترها می‌نواختیم، مانند ارکستر آقای پایور، حدود شش

نوازنده بودیم و در آن فضای کم‌تعداد، کمانچه جلوه بیشتری داشت تا یک ارکستر کنسرواتوار، به این سبب که در آن ارکسترها، دیگر سازها بیشتر مورد توجه هستند و آن شور و حالی که باید، در شنونده ایجاد و احساس نمیشود.»

حافظ یک ساز ملی

اردشیر کامکار نسل جوان کمانچه‌نوازان ایران، بعد از اساتید گذشته است. او زاده ۲۸ آبان ماه به سال ۱۳۴۱ است. آهنگساز، نوازنده کمانچه، قیچک، دف و ویولن و از اعضای گروه موسیقی شناخته شده کامکارها. اردشیرکامکار درباره اساتید قبل از خود همچون علی اصغر بهاری می‌گوید: «استاد بهاری ساز کمانچه را از خطر فراموشی نجات داد. در دورانی از تاریخ موسیقی ایران، ساز کمانچه به‌طور کلی کنار گذاشته شد و ساز ویولن رونق گرفت به سبب آنکه این ساز صدای شفاف‌تری داشت، بخصوص با شنیدن کارهایی که از رادیو و تلویزیون پخش می‌شد و این‌گونه بود که ویولن بر جای کمانچه نشست. در آن دوران استاد بهاری با نواختن کمانچه موجب حفظ و زنده نگاه داشتن این ساز ملی شدند. سبک نوازندگی ایشان مانند اساتید گذشته خود و ظرافت‌های موسیقی سنتی در شیوه نوازندگی‌شان شنیدنی و زیبا بود.» اردشیرکامکار، طی سال‌ها فعالیت هنری‌اش، در گسترش هرچه پیش‌تر قابلیت‌های ساز کمانچه تلاش‌های بسیاری داشته و با استفاده از تکنیک‌های خاص ویولن و اپوزسیون‌های ویولن روی ساز کمانچه نواختن تجربه‌های دیگر از این ساز به نمایش بگذارد. به عنوان مثال، قطعات استاد ابوالحسن صبا را در اثر «به یاد صبا» به کمک کمانچه ارکستر به اجرا درآورد و توانست کمانچه را به سازی فوق‌العاده تأثیرگذار و وجدآور مبدل کند.

او درباره شیوه نوینی که در این ساز ایجاد کرد و ضرورت این اتفاق می‌گوید: «در ابتدای فعالیتیم در عرصه موسیقی، نوازنده ویولن بودم و آگاه و آشنا به تکنیک‌های این ساز، همچنین به سبب شناختی که از ساز کمانچه داشتم، می‌دانستم این ساز از امکانات صوتی بالایی برخوردار است، بنابراین سعی کردم از امکانات صوتی این ساز و آرشه‌کشی‌های مخصوص آن، بهره ببرم. آرشه‌کشی‌ها و اپوزسیون‌هایی که کمتر با هیچ‌گاه مورد استفاده قرار نگرفته بود، به‌طور مثال توانستم آثار استاد صبا را که با ویولن نواخته شده بود با کمانچه بنوازم و این آغازی شد تا با بهره‌گیری از قابلیت‌های ساز کمانچه، تعداد قطعاتی با شیوه‌ای نوین و تکنیک‌های جدید برای این ساز بسازم.»

ما کمانچه‌نوازان مدیون استاد بهاری هستیم

این استاد کمانچه براین نظر است: «ساز کمانچه قابلیت‌های بسیاری دارد که می‌توان از آن بهره برد. جالب است بدانید شاگردانم که با شیوه نوین این ساز آشنا هستند و آن را می‌نوازند، بسیار پرقدرت‌تر نوازندگی می‌کنند و بر مبنای قابلیت‌های این ساز قطعات جدیدی ساخته‌اند و بسیار پر انرژی و پر قدرت می‌نوازند. نکته دیگر این‌که نوازندگی این ساز هم به لحاظ گروه‌نوازی و هم به لحاظ تک‌نوازی بسیار پیشرفت کرده است. نکته دیگر این‌که استاد بهاری متدی در کمانچه‌نوازی نداشته و تنی از آن دوران موجود نیست. بنابراین اگر هنرجویی بخواهد به شیوه استاد بهاری ساز بنوازد باید آثار او را گوش کند یا از اساتیدی که شاگردان ایشان بوده‌اند و به شیوه نوازندگی او آشنا هستند، آموزش ببیند.»

اردشیر کامکار می‌گوید: «ما کمانچه‌نوازان مدیون استاد بهاری هستیم و با گوش دادن به آثار ایشان می‌توانیم با شیوه سنتی ساز کمانچه آشنا شویم.» او درباره استقبال هنرجویان از ساز کمانچه می‌گوید: «نسل امروز کمانچه‌نوازان، علاقه‌مند به یادگیری متدهای جدید این ساز هستند. البته در شیوه آموزشی‌ام، موسیقی‌های مقامی و ردیف‌های موسیقی ایران و ظرافت‌های موسیقی سنتی هم مورد توجه بوده و آموزش می‌دهیم.»

احیاگر کمانچه

محمد مقدسی، آقای بهاری بهترین کمانچه‌نواز دوران خود بود و تمامی تعلیمات کمانچه‌نوازان گذشته را در سینه‌اش ضبط و حفظ کرد. نوازندگی این استاد بزرگ نه بر قانون و ضوابط ردیف میرزا عبدالله بود و نه ردیف آقا حسینقلی. ساز کمانچه به مدت ۳۰ سال کنار گذاشته شد و آرام آرام به فراموشی رفت تا آنکه با همت و تلاش شادروان، روح‌الله خالقی و شخص خود آقای علی اصغر بهاری، ساز کمانچه بار دیگر احیا شد.

حافظ ساز ملی

اردشیر کامکار، در دورانی از تاریخ موسیقی ایران، ساز کمانچه به‌طور کلی کنار گذاشته شد و ساز ویولن رونق گرفت به سبب آنکه این ساز صدای شفاف‌تری داشت، بخصوص با شنیدن کارهایی که از رادیو و تلویزیون پخش می‌شد و این‌گونه بود که ویولن بر جای کمانچه نشست. در آن دوران استاد بهاری با نواختن کمانچه موجب حفظ و زنده نگاه داشتن این ساز ملی شدند. سبک نوازندگی ایشان مانند اساتید گذشته خود و ظرافت‌های موسیقی سنتی در شیوه نوازندگی‌شان شنیدنی و زیبا بود.

صدای کمانچه در دنیای هنر

داوود گنج‌های، ازنگاه من آقای بهاری، استاد و معلمی عارف و انسانی وارسته و کم‌نظیر بود و به لحاظ مرام و معرفت و درک و شعور و انسانیت بسیارمتفاوت. هنرمندی مبادی آداب با گفتار و کردارنیک و به باور من، او مولانای موسیقی ایران بود؛ عارف و زاهد و آرام و متین. اطرافیانش و کسانی که او را می‌شناختند بسیار دوستش می‌داشتند. درواقع باید بگویم درآن دوران، آقای بهاری تنها یادگار موسیقی گذشته ما در رشته سازهای زهی بودند.»

نیم نگاه